ΤΑ ΦΛΕΓΟΝΤΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΕ Ο ΜΕΓΑΛΕΙΤΕΡΟΣ ΕΛΛΗΝ ΠΟΙΗΤΗΣ;

[Τί ἀπαντοῦν οἱ Ἐμμανουὴλ Ρεΐδης, Γρηγόριος Ξενόπουλος, Πέτρος Βασιλικός, Γιάννης Βλαχογιάννης, Ἰωάννης Πολέμης, Παῦλος Νιρβανᾶς, κλπ.]

Ρο τριανταπέντε ἐτῶν, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1896, γιὰ τὴν ἀκρίβεια, τὸ «Ἄστυ» τοῦ κ. Κακλαμάνου ἔκαμε μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα φιλολογικὴ ἔρευνα διὰ τοῦ ἀρχισυντάκτου του κ. Ν. Ἐπισκοπόπουλου, τοῦ ἐν Παρισίοις σήμερον Ἕλληνος συγγραφέως, τοῦ γνωστοῦ μὲ τὸ ψευδώνυμον Σεγκούρ. Ὁ κ. Ἐπισκοπόπουλος ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας λογίους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὴ γνώμη τους περὶ τοῦ μεγαλειτέρου ἐκ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν.

Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ τοῦ «Ἄστεως» ἀπάντησαν ὅλοι οἱ γράφοντες Ἕλληνες, ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι.

Τίς ἀπαντήσεις των αὐτές, ἡ ὁποῖες εἶνε ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσες, γιατὶ ἀφοροῦν γενικῶς τὴν Τέχνην καὶ τὴν Νεοελληνικὴν ποίησιν ἀπὸ εὐρυτέρας ἀπόψεως ἐξετασμένης, θ' ἀναδημοσιεύση τὸ «Μπουκέτο».

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀπαντήσεων, ποὺ ἐδημοσιεύθησαν στὸ «Ἄστυ», θὰ δημοσιεύσωμεν καὶ τὴν ἐκτενεστάτην ἀπάντησιν τοῦ ἀλησμονήτου Ἑπτανησίου ποιητοῦ, γλωσσολόγου καὶ κοινωνιολόγου Νικολάου Κονεμένου, ἡ ὁποία δὲν ἐδημοσιεύθη τότε στὸ «Ἄστυ», γιατὶ ἐσταλη ἀργά, καὶ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ διαβάση κάθε Ἕλλην, ἀσχολούμενος μὲ τὴν φιλολογίαν.

Ἐπὶ πλέον, θὰ δημοσιεύσωμεν ἐν τέλει καὶ τὶς γνῶμες τῶν σημερινῶν λογίων πάνω στὸ ἴδιο ζήτημα.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λογίους μας διετύπωσαν, φυσικά, τὴ γνώμη τους γιὰ τὸν μεγαλείτερο Ἕλληνα ποιητὴ στὸ «Ἄστυ», πρὸ 35 ἐτῶν. Ἔχουν ὅμως σήμερα τὴν ἴδια γνώμη ; Καὶ οἱ νεώτεροι τί λένε σχετικῶς ;

Ἰδοὺ τὸ ζήτημα, λοιπόν !...

* * *

Πρῶτος ἀπάντησε στὸ ἐρώτημα τοῦ «Ἄστεως» ὁ συγγραφεὺς τῆς «Πάπισσας Ἰωάννας», τῶν «Εἰδώλων» καὶ τῶν «Συριανῶν Διηγημάτων», ΕΜΜ. ΡΟΪΔΗΣ.

Ἰδοὺ ἡ ἀπάντησίς του :

«Ἂν ἑνὸς μόνου νεωτέρου Ἕλληνος ποιητοῦ ἦτο δυνατὸν νὰ σώσω ἐκ γενικῆς πυρκαϊᾶς τὰ ἔργα, θὰ ἐπροτίμων ἀδιστάκτως τὰ τοῦ Σολωμοῦ, ὡς τὰ μᾶλλον ὁμοιάζοντα ἢ καὶ τὰ μόνα ὁμοιάζοντα, ὄχι μόνον κατὰ τὰς ἰδέας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀκουστικὴν ἀπόλαυσιν, πρὸς τοὺς μεγάλους Ἰταλοὺς ποιητάς, τοὺς ὁποίους ἔτυχε πρώτους κατὰ τὴν νεότητά μου, μετὰ συγκινήσεως παρθένου καρδίας καὶ διανοίας, ν' ἀναγνώσω.

»Ἐκ δὲ τῶν ζώντων σήμερον ποιητῶν προτιμῶ τὸν Σουρῆν, ἂν ὄχι διὰ τὴν πρωτοτυπίαν τῶν νοημάτων, ἀλλ' ὡς τὸν κάλλιον τοὐλάχιστον παντὸς ἄλλου, κατορθώσαντα νὰ ἐκφράση ἀκριβῶς καὶ ζωηρῶς ὅσα ἔχει νὰ εἴπῃ, ἐνῶ πολλοὶ ἄλλοι, τῆς νεωτάτης μάλιστα σχολῆς, φαίνονται ἀόμοι ἐχοντες ἀνάγκην ἑρμηνέως, ὅπως καταστήσουν καταληπτὰ εἰς τὸν πολὺν κόσμον ὅσα αἰσθάνονται μὲν ἴσως, ἀλλὰ δὲν κατορθοῦσι ἀόμοι νὰ διατυπώσωσι μετὰ ποιητικῆς ἐναργείας».

Ἐμ. Ρεΐδης

* * *

Ὁ κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ἀπάντησεν ὡς ἑξῆς :

«Φίλτατε κύριε,

»Μ' ἐρωτᾶτε ποιον θεωρῶ μεταξὺ τῶν ζώντων Ἑλλήνων ποιητῶν ὡς τὸν ἄπατον.

»Ἀδύνατον νὰ σᾶς ἀπαντήσω μὲ μίαν λέξιν... Ὑπάρχουσι διαφόρων εἴδων μεγαλεῖα καὶ διαφόρων εἰδῶν προτιμήσεις. Τὴν πορφύραν τῆς δύσεως, τὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ μεσουρανήματος καὶ τὴν γλυκεῖαν αὐγὴν τῆς ἀνατολῆς—καὶ τὰ τρία ἠμπορεῖ νὰ τὰ εὕρῃ τις μεταξὺ τῶν ζώντων.

»Καὶ ὁ μυθολογικὸς Ἰανὸς μὲ ἡμῶν καὶ εἶχα ἓν πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ ἓν ἄλλο πρὸς τὸ μέλλον, πάλαι δὲν θὰ ἤμην εὐχαριστημένος. Θὰ ἤθελα καὶ ἓν πρόσωπον διὰ τὸ παρόν.

»Ἡ ψῆφος μου λοιπὸν κατ' ἀνάγκην θὰ εἶνε τριμερής. Ἐκ τῶν ποιητῶν τῆς χθὲς προτιμῶ τὸν Μαρκορᾶν, ἐκ τῶν ποιητῶν τῆς σήμερον προτιμῶ τὸν Παλαμᾶν καὶ ἐκ τῶν ποιητῶν τῆς αὔριον προτιμῶ τὸν Γρυπάριν. Ἐκ τῶν ζώντων ποιητῶν οἱ τρεῖς οὗτοι ἐκίνησαν περισσότερον τὴν προσοχήν μου καὶ αὐτοί μοῦ ἔδωσαν τὰς ἰσχυροτέρας ἐντυπώσεις. Δὲν θὰ ἐπεθύμουν νὰ τοὺς χωρίσω εἰς μίαν τοιαύτην ψηφοφορίαν. Ἀλλ' ἂν δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ ψηφίσω παρὰ ἕνα μόνον, τότε ψηφίζω ὑπὲρ τοῦ Παλαμᾶ.

Διατελῶ, κλπ.».

Γρηγόριος Ξενόπουλος

* * *

Ὁ ἀείμνηστος ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ (Πέτρος Βασιλικός) ἔστειλε τὴν κάτωθι ἀπάντησι :

«Φίλε κύριε,

»Μολονότι βρίσκω περισσότερο ἐκείνο ποὺ εἴπε τελευταῖα σὲ παρόμοια περίστασι κάποιος Γάλλος ποιητὴς ἢ συγγραφέας—δὲν θυμοῦμαι—πῶς δηλαδὴ ὁ θαυμασμὸς στὴν τέχνη δὲν ἐκφράζεται μ' ἕνα ψηφοδέλτιο καὶ πῶς κάθε ποιητὴς μὲ ταλέντο εἶνε βασιλιᾶς στὸ δικό του τὸ νησί, πάλι δὲ μοῦ φαίνεται πῶς μπορεῖ νὰ διαλέξῃ κανένας ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ νησιὰ κι' ἕναν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς βασιλιάδες.

»Λοιπὸν κι' ἐγώ, ἂν κι' ἀγαπῶ ξεχωριστὰ τὴν ἰδέαν κι' ὄνειροπόλο ποίησι τῶν «Φθινοπωρινῶν Ἀρμονιῶν», κι' ἔχω τὴν ἰδέα πῶς ἔπρεπε νὰ ἐκτιμηθῇ ἀπὸ τὴ νέα γενεὰ ὁ κ. Προβελέγγιος, ἂν κι' ἀναγνωρίζω πῶς ὁ κ. Μαρκορᾶς εἶνε ἕνας ἀπὸ τοὺς δασκάλους μας στὴν καινούρια προσοδία, ἂν καὶ μέσα σ' ἕνα ροδοχάραμα, μιὰ - δυὸ χαρακτηριστικὲς μορφές μοῦ φανίζονται ἐπίμονα, κάποια μὲ τὴν τολμηρή της ἐπιβολή, κάποια μὲ τὴ βαθειά της γοητεία, ὅμως ἡ τέχνη τοῦ ποιητὴ τῶν «Πατρίδων» καὶ τῶν «Ἰάμβων καὶ Ἀναπαίστων» μοῦ φαίνεται βαθύτερη, ὁ κόσμος του πλατύτερος, τὸ βῆμα του πρὸς τὸ ἄνοιγμα καινούριου δρόμου θαρραλεώτερο. Δίχως πρωτοτυπία δυνατή, μὲ ὅλη τὴν γλυκύτητά του, ὁ κ. Μαρκορᾶς ἀκολουθάει τὴν παράδοσι τοῦ Σολωμοῦ, τῶν ρηγῆ της ἀκόμα ἡ νεώτερη ποίησι μας, στὸ ἔργο ὅμως τοῦ κ. Παλαμᾶ παίρνει νέα ζωὴ καὶ νέο κάλλος, δυναμώνεται μ' ἐντονώτερα, συνθετώτερα στοιχεῖα ἡ παράδοσι αὐτή.

»Ἀόμη ἐκεῖνο ποὺ ξεχωρίζει κι' ἀναδείχνει περισσότερο τὴ φυσιογνωμία τοῦ Παλαμᾶ, εἶνε ἡ ἀναντίρρητη ἐπίδρασί του στὴ νέα γενεά. Ἂν εἶνε γνώρισμα τῆς σημερινῆς ποίησης μιὰ προσπάθεια νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸ συνηθισμένο καὶ μικρόχαρο, νὰ σηκωθῇ ψηλότερα ἀπὸ τὴν κοινὴν ἀντίληψη, ν' ἀφήση τὶς καθημερινὲς ἐντυπώσεις καὶ τὰ συνηθισμένα περιστατικὰ τῆς ζωῆς στὴ δικαιοδοσία τοῦ ἐμπειρου ἢ ὄχι ρετορτάζ, ὅπου ἀνήκουν, νὰ ξεχωρίση τὸ πεζὸ στοιχεῖο ἀπὸ τὸ ποιητικὸ νόημα καὶ τὸ κοινὸ αἴσθημα ἀπὸ τὴν αὐθεντικὴ συγκίνησι, στὸ παράδειγμα τοῦ Παλαμᾶ καὶ στὴν πολύτροπη δρᾶσι του χρωσιέται πιὸ πολύ, παρὰ σὲ κάθε ἄλλον. Γιὰ τοῦτο δὲν αἰσθάνομαι κανένα δισταγμό, δίνοντας τὴν προτίμησί μου στὸν ποιητὴ τῶν «Ματιῶν τῆς Ψυχῆς μου», ὅπως θὰ τὴν ἔδινα στὸν ἀγαπητό μου Πορφύρα, γιὰ τὸν εἰλικρινέστερο καὶ μουσικότερο τόνο τῆς ἐμπνευσής του, ἂν ἦταν ζήτημα νὰ ἐκλέξω μόνο μεταξὺ τῶν νεωτέρων».

Πέτρος Βασιλικός

* * *

Ὁ κ. ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ἔστειλε τὴν παρακάτω ἀπάντησι :

«Μὲ ρωτᾶτε ποιός εἶνε ὁ καλύτερος ποιητής ; Ὁ κ. Dierx».

Γιάννος Ἐπαχτίτης

* * *

Ὁ ποιητὴς ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΕΜΗΣ ἀπάντησε ὡς ἑξῆς :

«Φίλε κύριε,

»Μ' ἐρωτᾶτε νὰ σᾶς εἴπω ποῖον θεωρῶ ὡς τὸν πρῶτον ἐκ τῶν ζώντων Ἑλλήνων ποιητῶν. Ἐπειδὴ ἡ ἀπάντησις μου δὲν θέλω ν' ἀπορρέῃ οὔτε ἐκ συμπαθείας, οὔτε ἐξ ἀποκλειστικῶν περὶ τέχνης πεποιθήσεων, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε μονομερής.

»Ὁ πρῶτος ποιητὴς ἑνὸς ἔθνους εἶνε ἐκεῖνος, ἐν τῇ ποιήσει τοῦ ὁποίου ὁ λαὸς εὑρίσκει ἀπήχησιν τῶν αἰσθημάτων του, τὸν ὁποῖον ἀναγνώσκει καὶ ἀγαπᾶ, τὸν ὁποῖον ἐννοεῖ, ἂν ὄχι ὁ πολὺς κόσμος, τοὐλάχιστον οἱ ἐπαίοντες.

»Συνεπῶς διὰ ν' ἀπαντήσω εἰς τὴν ἐρώτησίν σας, φαντάζομαι μίαν εἰκόνα, ἐν τῇ ὁποίᾳ διακρίνω τὰς μορφὰς τοῦ Μαρκορᾶ, τοῦ Προβελεγγίου, τοῦ Σουρῆ καὶ τοῦ Δροσίνη.

»Ἐν τῇ τέχνῃ εἶμαι δημοκρατικός».

Ἰωάννης Πολέμης

Ὁ Διονύσιος Σολωμός

* * *

Ὁ κ. ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ ἔστειλε τὴν ἑξῆς ἐκτενῆ ἀπάντησι :

«Ἀγαπητὲ συνάδελφε,

»Μοῦ ἐκάματε τὴν τιμὴν νὰ ζητήσετε τὴν ψῆφον μου εἰς τὴν φιλολογικήν σας αὐτὴν ψηφοφορίαν καὶ μοῦ ἐνεπιστεύθητε ἓν σφαιρίδιον. Τὸ ρίπτω ἀνεπιφυλάκτως εἰς τὴν κάλπην τοῦ κ. Κωστῆ Παλαμᾶ. Ἂν τώρα μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ σταθῶ ὀλίγον ἐμπρὸς εἰς τὴν κάλπην αὐτήν, θὰ τὸ κάμω εὐχαρίστως. Ἡ ψῆφος μου ἐπῆρεν ἤδη τὴν θέσιν της.

»Ψηφίζω τὸν ποιητὴν τῶν «Ἰάμβων καὶ Ἀναπαίστων», ἀκριβῶς, ἐπαθέτω, διὰ τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον εἰς μίαν καθολικὴν ψηφοφορίαν θὰ ἔπαιρνε τὰς ὀλιγωτέρας ψήφους. Εἰς τὰ ζητήματα τῆς Τέχνης, ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος μιᾶς ἐμπειρικῆς διαγνώσεως εἶνε ἡ ἀμοιβαία μετάθεσις τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ τῆς δημοτικότητος τοῦ καλλιτέχνου. Κάτι τι δὲν ἀρέσει εἰς τοὺς ὀλίγους, ἀκριβῶς δι' ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐνθουσιάζουν τοὺς πολλούς. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἔργα, τ' ἀρέσκοντα καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ εἰς τοὺς ὀλίγους—ἡ αἰωνία ἀντίρρησις τῶν σχολαστικῶν καὶ τῶν στενοκεφάλων—τὸ πρᾶγμα ἀποιένει πάντοτε τὸ ἴδιον. Τοῦ ἰδίου ἔργου ἄλλα εἶνε ἀκριβῶς τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐνθουσιάζουν αὐτοὺς καὶ ἄλλα ἐκείνους. Ἐὰν ἐκάμνατε μίαν ψηφοφορίαν, μὲ δικαιολογημένας γνώμας, διὰ τὸν πανελλήνιον Σουρῆν καὶ τὴν ὑπεβάλλατε εἰς τὸν ἴδιον, ὁ ποιητὴς τοῦ «Ρωμιοῦ», διὰ τὸν ὁποῖον ἔγινε ὁ δικαιότερος παραλληλισμὸς μὲ τὸν Ἀριστοφάνη, θὰ ὑπεδέχετο τὴν γνώμην τῶν πολλῶν μὲ τὸν εὐγλωττότατον ἐκεῖνον μορφασμόν του, τὸν ὁποῖον δὲν λησμονεῖ κανεὶς ἀπὸ ὅσους τὸν ἐγνώρισαν. Καὶ ὕστερ' ἀπὸ τοιοῦτον εἴδους ψηφοφορίαν βεβαιωθῆτε ὅτι ὁ Σαΐξπηρ, ὁ Ρενάν, ὁ Βύρων, θὰ προτιμοῦσαν τὴν δόξαν ἑνὸς Σέλλεϋ, ἑνὸς Ρωσσέτη καὶ τὴν Μαλαρμὲ ἀόμη.

ΣΤΟ ΠΡΟΣΕΧΕΣ : Ἡ συνέχεια.